

Шацька З. Я., к.е.н., доцент, Шацька М. С., магістр
Київський національний університет технологій та дизайну
**НАПРЯМИ ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК
В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ**

***Анотація.** В статті розглянуто особливості діяльності підприємств аграрного сектору України за період 2021-2022 років. Досліджено зміни, що відбулися в діяльності підприємств аграрного сектору в умовах воєнного стану. Узагальнено заходи з державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників та стабільності продовольчого забезпечення населення в Україні під час війни.*

***Ключові слова:** аграрний сектор України; сільськогосподарські товаровиробники; воєнний стан; заходи підтримки; Міністерство аграрної політики та продовольства України.*

Shatskaya Z., Shatska M.

Kyiv National University of Technologies and Design

**DIRECTIONS OF THE RESTORATION OF THE ACTIVITIES
OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES UNDER
THE CONDITIONS OF THE MILITARY STATE**

***Abstract.** The article examines the peculiarities of the activities of enterprises of the agrarian sector of Ukraine in the period 2021-2022. The changes that took place in the activities of the enterprises of the agrarian sector in the conditions of martial law were studied. Measures for state support of agricultural producers and the stability of food supply to the population in Ukraine during the war are summarized.*

***Keywords:** agricultural sector of Ukraine; agricultural producers; martial law; support measures; Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine.*

Вступ. До війни, що розпочалася в Україні 24 лютого 2022 року, аграрний сектор був одним з провідних секторів економіки країни. Якщо 20 років тому Україна забезпечувала продовольством близько 40 млн людей у світі, то на сьогоднішній день внесок України в світову торгівлю еквівалентний харчуванню близько 400 млн людей, не рахуючи населення України [2]. Стратегією розвитку аграрного сектора України, розробленою Міністерством аграрної політики та продовольства України, передбачено до 2030 року забезпечити продовольством 1 млрд населення світу.

У 2021 р. в аграрному секторі України працювало 49 великих підприємств, 2091 середніх, 55613 малих та 40185 міко- підприємств. На сьогоднішній день функціонування підприємств аграрного сектору відбувається в умовах глобальних кліматичних змін, які створюють додаткові проблеми та ускладнюють процес виробництва сільськогосподарської продукції [6]. З початком повномасштабної війни в Україні ведення господарської діяльності сільськогосподарських підприємств ще більше ускладнилося внаслідок зростання негативного впливу військових загроз та ризиків. За таких умов процес успішного функціонування та розвитку сільськогосподарських підприємств потребує запровадження сучасних методів відновлення виробництва та використання нових інноваційних підходів до управління.

На даний час вирішенням окремих проблем функціонування сільськогосподарських підприємств присвячені праці провідних українських та зарубіжних вчених і фахівців. Так, дослідженням проблем формування та розвитку сільськогосподарських підприємств присвячено праці провідних вітчизняних дослідників, а саме: О.В. Білега, Т.В. Смелянець, Ю.В. Вінничук, І. Виговський та багато інших. Однак, потребують подальшої розробки наукові напрями відновлення діяльності підприємств аграрної сфери в умовах воєнного стану.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення напрямів відновлення діяльності підприємств АПК в умовах військового стану.

Результати досліджень. У 2021 році внесок сільського господарства у ВВП України становив 10% , що є найбільшим внеском зі всіх галузей економіки країни. Галузь сільського господарства показала найвищий приріст виробництва в 2021 році – 14,4%, а обсяг виробництва сільськогосподарської продукції збільшився на 19,2% у порівнянні з 2020 роком [2].

Зовнішньоторговельний обіг сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів за підсумками 2021 року за даними Держмитслужби України, збільшився на 24 % у порівнянні з 2020 роком та досяг понад 35,4 млрд доларів США, або 25,1% усього зовнішньоторговельного обігу товарами України [2]. При цьому експортовано продукції аграрного сектору на суму 27,7 млрд доларів США (або 40,7% від загального експорту товарів з України), що на 25% більше, ніж у 2020 році.

Найвагомішою сільськогосподарською продукцією, що йшла на експорт у 2021 році були такі види продукції:

- зернові культури;
- олія;
- насіння олійних культур та макухи;
- тверді відходи від вилучення рослинних жирів і олій.

Сільськогосподарська продукція постачалася з України у 2021 році до таких країн, як:

- Китай, питома вага якого становила 15,5% у структурі експорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів;
- Індія – 7,1%;
- Нідерланди – 6,4%;
- Єгипет – 5,8%;
- Туреччина – 5,3%.

Повномасштабна війна, що розпочалася 24 лютого 2022 року, спричинила загальні втрати економіки України, які можуть сягати 564–600 млрд доларів [7, 8]. Одними з найбільш постраждалих внаслідок військових дій є підприємства аграрного сектору. До війни в Україні щорічно засівалося 28 млн гектарів земель. Однак, у 2022 році за прогнозами ООН «через війну 30% полів (5 мільйонів гектарів посівних площ) в Україні будуть не придатні для посівної кампанії». Через бойові дії агрохолдинги та інші сільськогосподарські підприємства не змогли провести посівну компанію на понад 10% (або 3,5 млн га) орних земель країни [5] і можуть втратити 5–7 млрд доларів прибутку. «Втрати аграрного сектору України внаслідок війни становлять в реальних цінах 2,5 млрд доларів щомісяця. Загалом збитки від війни в аграрній сфері становлять 15 млрд доларів США» [1]. Галузь має проблеми з відсутністю палива, добрив, блокування логістики, перебої з постачанням сільськогосподарської техніки та обладнання, зупинкою експорту.

Незважаючи на військові дії, сільськогосподарські підприємства продовжують збір урожаю. З метою недопущення зупинки діяльності сільськогосподарських підприємств та настання голоду в країні Урядом розроблена і впроваджена низка заходів з підтримки сільськогосподарських товаровиробників та стабільності продовольчого забезпечення населення в Україні під час війни.

I. Заходи з підтримки сільськогосподарських товаровиробників (табл. 1).

1. Для запобігання настанню голоду в Україні створено Національну платформу продовольчої безпеки.

Таблиця 1

Перелік заходів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників

Назва заходу	Закріплено законодавчим актом
1	2
Пільгове кредитування за Державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%»	Постанова КМУ № 274 «Про внесення змін до Постанови КМУ № 28 від 24.01.2020 р. та № 723 від 14.07.2021 р.» від 12.03.2022 р.
Бронювання військовозобов'язаних аграріїв	Постанова КМУ № 194 «Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану» від 03.03.2022 р.
Експлуатація сільськогосподарської техніки без державної реєстрації	Наказ Мінагрополітики України № 154 «Про технічне забезпечення комплексу польових робіт в умовах воєнного стану 2022 року» від 07.03.2022 р.
Заборона експорту фосфорних, калійних та складних добрив	Постанова КМУ № 259 «Про внесення змін у додаток 1 до Постанови КМУ № 1424 від 29.12.2021 р.» від 12.03.2022; Постанова КМУ № 353 «Про внесення змін у додаток 1 до Постанови КМУ № 1424 від 29.12.2021 р.» від 24.03.2022 р.
Внесення змін в маркування харчових продуктів	Постанова КМУ № 186 «Деякі питання маркування харчових продуктів в умовах воєнного стану» від 03.03.2022 р.
Удосконалення вимог до дрібнотоварного виробництва молока та його обігу	Наказ Мінагрополітики України № 209 «Про затвердження Гігієнічних вимог до дрібнотоварного виробництва та обігу молока» від 07.04.2022 р.
Зменшення податкового навантаження на сільськогосподарські підприємства, що перебувають у зоні бойових дій або на тимчасово окупованій території	Закон України № 2120-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р.
Заходи з підтримки фермерства	Наказ Мінагрополітики України № 168з від 11.03.2022 р.
Заборонена експорту деяких видів сільськогосподарської продукції. Запровадження ліцензування експорту низки соціально важливої продукції	Постанова КМУ № 207 «Про внесення змін у додатки 1 і 5 до Постанови КМУ № 1424 від 29.12.2021 р.» від 05.03.2022 р.
Ліцензування експорту низки соціально важливих товарів	Постанова КМУ № 352 «Про внесення змін у додаток 5 до Постанови КМУ № 1424 від 29.12.2021 р.» від 24.03.2022 р. Постанова КМУ № 549 від 3.05.2022 р.
Дозвіл продажу імпортованих харчових продуктів та кормів, інформація про які викладена мовою, відмінною від державної	Постанова КМУ № 234 «Про заходи щодо забезпечення в умовах воєнного стану безперебійного постачання імпортованих харчових продуктів і кормів» від 09.03.2022 р.
Визначення переліку товарів критичного імпорту харчовими продуктами	Постанова КМУ № 153 «Про перелік товарів критичного імпорту» від 24.02.2022 р.

Закінчення табл. 1

1	2
Спрощення митного оформлення продуктів харчування; Визначення переліку товарів, до яких застосовують відстрочення сплати митних платежів	Постанова КМУ № 236 «Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану» від 09.03.2022 р.
Зміна деяких вимог до імпорту та експорту сільськогосподарської продукції під час воєнного стану	Закон України №2246-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану» від 12.05.2022 р.
Створено Координаційну раду з питань логістики в сільському господарстві	Постанова КМУ № 427 «Про утворення Координаційної ради з питань логістики в сільському господарстві» від 9.04.2022 р.

Джерело: складено авторами за [3].

2. Сільськогосподарські підприємства на період дії воєнного стану можуть отримати пільгові кредити у рамках Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%», яка передбачає:

- розширення програми кредитування на середні підприємства з річним доходом до 50 млн євро (раніше було 20 млн євро) та на великі підприємства з річним доходом понад 50 млн євро незалежно від кількості працівників;
- збільшення максимальної суми кредиту для всіх суб'єктів підприємництва з 50 млн грн до 60 млн грн з урахуванням групи пов'язаних компаній;
- установлення процентної ставки на рівні 0% річних;
- визначення цілей кредитування, до яких віднесено: інвестиційний кредит на придбання сільськогосподарської техніки, кредит на поповнення обігових коштів для придбання насіння, добрив та пально-мастильних матеріалів;
- кредит надається на строк 6 місяців;
- подання заявки на участь у програмі до 31.05.2022;
- встановлення розміру кредитної гарантії – 80% від суми кредиту суб'єкта мікро-, малого та середнього підприємництва (окрім суб'єктів великого підприємництва).

3. Для своєчасного проведення комплексу весняно-літніх польових робіт сільськогосподарські підприємства та виробники продовольства можуть подати до Міністерства аграрної політики та продовольства України списки критично важливих працівників, яким буде надано відстрочку до 6 місяців від призову на військову службу під час мобілізації та на воєнний час.

4. На період воєнного стану сільськогосподарським підприємствам дозволено експлуатацію сільськогосподарської техніки без державної реєстрації. Після припинення дії воєнного стану власники будуть зобов'язані зареєструвати техніку протягом 90 днів.

5. Заборонено експорт фосфорних, калійних та складних добрив, що надасть змогу для безперебійного забезпечення вітчизняних сільськогосподарських підприємств добривами. Для азотних добрив встановлено квоту на рівні до 210 тис. т до 01.07.2022 р., але не більше як 70 тис. т на місяць. Тим часом на 90 днів продовжено термін дії дозволів на роботу з пестицидами і агрохімікатами.

6. Лібералізовано вимоги до виробництва деяких видів продукції та її маркування, а саме:

- дозволено тимчасові відмінності фактичних параметричних значень харчового продукту від обов'язкової інформації на маркуванні такого продукту. Так, у разі

вимушених змін рецептури, які пов'язані з відсутністю або недостатністю відповідної сировини, на період дії воєнного стану такі відмінності допускаються. Але споживача необхідно в будь-який можливий спосіб проінформувати про наявність у харчовому продукті речовин, які можуть спричинити алергічні реакції або непереносимість;

– скасовано надміру деталізовані та неактуальні вимоги до дрібнотоварного виробництва молока та його обігу. Зокрема, передбачено гнучкий підхід до дотримання гігієнічних вимог під час виробництва молока в господарствах, які утримують до п'яти умовних голів дійних тварин, та його заготівлі молокоприймальними пунктами.

7. На період дії воєнного стану зменшено податкове навантаження на сільськогосподарські підприємства, що перебувають у зоні бойових дій або на тимчасово окупованій території. Звільнено від сплати екологічного та земельного податків у 2022 р. підприємства, що перебувають у зоні бойових дій або на тимчасово окупованій території.

8. Заходи для підтримки фермерства. Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 11.03.2022 № 168 затверджено форми заявок для надання фінансової підтримки фермерським господарствам.

9. Заходи з регулювання експортно-імпортних операцій з сільськогосподарської продукції, спрощено переміщення територією України сільськогосподарської продукції рослинного й тваринного походження, а також живих тварин:

– заборонено експорт окремих видів сільськогосподарської продукції. Так, заборонено експортувати овес, просо, гречку, цукор, сіль, жито, велику рогату худобу (живу), м'ясо та субпродукти з неї (морожені, розсільні, сушені або копчені);

– впроваджено ліцензування експорту низки соціально важливих товарів: пшениці, кукурудзи, м'яса та яєць свійських курей, соняшnikової олії. Скасовано ліцензування експорту кукурудзи та соняшnikової олії (Постанова КМУ № 352 «Про внесення змін у додаток 5 до Постанови КМУ № 1424 від 29.12.2021 р.» від 24.03.2022 р.). Скасовано заборону на експорт проса і цукру (Постанова КМУ № 549 від 3.05.2022 р.);

– дозволено продавати імпортовані харчові продукти та корми, інформація про які викладена мовою, відмінною від державної та одночасно продубльовано державною мовою для забезпечення безперебійного постачання імпортованих харчових продуктів і кормів в умовах воєнного стану;

– визначено перелік товарів критичного імпорту харчовими продуктами, що унеможлиблює дефіцит таких продуктів, до яких віднесено: велику рогату худобу, свиней, овець та кіз, свійську птицю, добрива мінеральні або хімічні, ветеринарне обладнання та ін.;

– спрощено митне оформлення продуктів харчування. Визначено перелік продуктів харчування, до яких застосовують відстрочення сплати митних платежів, а саме: м'ясо, риба, молоко, овочі, олія, кава, чай та ін.;

– змінено деякі вимоги до імпорту та експорту сільськогосподарської продукції під час воєнного стану. Зокрема: скасовано вимогу отримання карантинного сертифіката на імпортоване насіння під час переміщення територією України; запроваджено можливість оформлення фітосанітарного сертифіката в електронній формі; спрощено ввезення харчових продуктів, кормів, побічних продуктів тваринного походження, а також живих тварин на митну територію України.

10. Створено Координаційну раду з питань логістики в сільському господарстві. Основними завданнями Ради є:

– сприяння координації дій міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих держадміністрацій у сфері розвитку транзитного потенціалу й логістики;

– підготовка пропозицій та рекомендацій щодо формування та реалізації державної політики у сфері транспорту, дорожнього господарства, розвитку транзитного потенціалу й логістики; визначення механізму підвищення якості транспортних та інформаційних технологій логістичної інфраструктури; удосконалення логістики перевезень та інші заходи.

II. Заходи з підтримки стабільності продовольчого забезпечення населення (табл. 2):

– встановлено державний контроль за зростанням цін на соціально необхідні товари, а саме: борошно пшеничне, макаронні вироби, батон, хліб, крупа гречана, крупа вівсяна, свинина, яловичина, птиця (тушки курячі), молоко, масло вершкове, сметана, яйця курячі, олія соняшникова, цукор кристалічний, капуста білокачанна, цибуля ріпчаста, буряк, морква, картопля;

– введено безкоштовне забезпечення населення продовольчими продуктами тривалого зберігання та санітарно-гігієнічними товарами в регіонах, де тривають активні бойові дії. До таких продуктів належать: борошно; крупи; макаронні вироби; олія соняшникова; консерви м'ясні, рибні, бобові; цукор; молоко або його заміник; хлібобулочні та кондитерські вироби; чай, кава;

– запроваджено публічні закупівлі соціально значущих продуктів у період воєнного стану. Закупівлі здійснюють винятково у постачальників, яких внесено до переліку, затвердженого Наказом Мінагрополітики України № 148 від 05.03.2022;

– створено Національну платформу продовольчої безпеки на базі Держпродспоживслужби з метою об'єднати зусилля військових адміністрацій, виробників харчових продуктів, торговельних мереж, міжнародних організацій для забезпечення харчовими продуктами й товарами першої необхідності мешканців громад, учасників Збройних сил України й територіальної оборони. На онлайн-платформі можна швидко отримати доступ до актуальної інформації щодо реальних потреб та пропозицій тих чи тих товарів, миттєво зв'язатися з покупцем чи постачальником та замовити послуги транспортування. На сьогоднішній день платформа об'єднує 50 військових адміністрацій та 410 міських і територіальних громад. Загалом до платформи долучилися понад 4,1 тис. користувачів [5].

Таблиця 2

Перелік заходів підтримки стабільності продовольчого забезпечення населення

Назва заходу	Закріплено законодавчим актом
Державний контроль за зростанням цін на соціально необхідні товари	Постанова КМУ від № 223 «Про внесення зміни до Постанови КМУ № 1548 від 25.12.1996 р.» від 06.03.2022 р.
Безкоштовне забезпечення населення продовольчими продуктами в регіонах, де тривають активні бойові дії	Постанова КМУ № 328 «Деякі питання забезпечення населення продовольчими товарами тривалого зберігання та санітарно-гігієнічними товарами в умовах воєнного стану» від 20.03.2022 р.
Публічні закупівлі соціально значущих продуктів у період воєнного стану	Наказ Мінагрополітики України № 147 «Перелік продовольчої продукції для здійснення публічних закупівель з метою забезпечення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану» від 04.03.2022 р.
Створення Національної платформи продовольчої безпеки	https://dpss.gov.ua/news/v

Джерело: складено авторами за [3]

Висновки. Вищезазначені заходи з державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників сприятимуть відновленню діяльності підприємств АПК в умовах військового стану, дадуть можливість підтримати аграрну галузь у воєнний період. Запроваджені заходи з державної підтримки стабільності продовольчого забезпечення населення сприятимуть забезпеченню продуктами харчування населення та недопущенню настання голоду в Україні. В подальшому державна аграрна політика повинна бути спрямована на закінчення проведення кампанії зі збирання урожаю 2022 р.; пошук і налагодження нових каналів реалізації сільськогосподарської продукції та продуктів харчування на зовнішні ринки; відбудову потужностей зберігання сільськогосподарської продукції, формування продовольчих резервів держави на тривалий період [3].

Список використаної літератури

1. Виговський І. Як працюють різні галузі та компанії в умовах війни. *Цензор*. 13.04.2022. URL: <https://censor.net/ua/r3333557>.
2. За 2021 рік Україна збільшила зовнішньоторговельний обіг с/г продукції та продовольчих товарів. *Міністерство аграрної політики та продовольства України*. URL: <https://minagro.gov.ua/news/za-2021-rik-ukrayina-zbilshila-zovnishnotorgovelnij-obig-sg-produkciyi-ta-prodovolchih-tovariv-roman-leshchenko>.
3. Заходи підтримки сільського господарства в Україні під час війни. Червень 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-zakhodiv-spryamovanykh-na-pidtrymku-silskoho-hospodarstva-v>.
4. Національна платформа продовольчої безпеки: веб-сайт. URL: <https://dpss.gov.ua/news/v>.
5. Через бойові дії неможливо провести посівну на 3,5 млн гектарів сільгоспземель. *Agravery: веб-сайт*. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/cerez-bojovi-dii-nemozливо-provesti-posivnu-na-35-mln-gektariv-silgospzemel>.
6. Шацька З. Я., Прима В. І. Особливості впровадження інформаційних технологій в аграрному секторі України. *Агросвіт*. 2022. № 13–14. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/issue/view/7/6>.
7. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. 1436 p. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-48>.
8. Ukraine Now. Головне верифіковане інформаційне джерело про події в Україні: веб-сайт. URL: <https://t.me/UkraineNow>.